

238314

Comisiunea Monumentelor Istorice

Secțiunea din Transilvania și ținuturile mărginașe

Raport cu privire la lucrările
din primul an de funcționare
(1921/22)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

întocmit și publicat

de

ALEX. LAPEDATU

Președintele Comisiunii.

CLUJ.

Tipografia Dr. S. Bornemisa, Piața Cuza Vodă 16.
1922.

Comisiunea Monumentelor Istorice

Secțiunea din Transilvania și ținuturile mărginașe

Raport cu privire la lucrările
din primul an de funcționare
(1921/22)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

întocmit și publicat

de

ALEX. LAPEDATU

Președintele Comisiunii.

CLUJ.

Tipografia Dr. S. Bornemisa, Piața Cuza Vodă 16.

1922.

Pentru constituirea organelor chemate să se ocupe de conservarea monumentelor și obiectelor istorice și artistice din nouăle teritorii ale țării, *Comisiunea Monumentelor Istorice* de vechiul Regat (acum centrală) a instituit, conform dispozițiilor art. 10 din Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice (publicată în Monitorul oficial, nrul 82 din 29 Iulie 1919) în fiecare din aceste nouă teritorii câte o comisiune regională cu toate atribuțiile înscrise în lege (art. 2). Și anume:

- a) Să îngrijească de conservarea stațiunilor sau localităților preistorice, clasice, medievale și în genere istorice, cum și de conservarea imobilelor și obiectelor vechi ce ar prezenta un interes istoric sau artistic, eventual chiar aflate în posesie particulară.
- b) Să supravegheze toate săpăturile și căutările de monumente și obiecte vechi, cari nu vor putea fi făcute fără aprobarea Comisiunii Monumentelor Istorice.
- c) Să inventarieze monumentele cum și odoarele vechi dela mănăstirile și bisericile din țară, cum și toate cele prevăzute în alin. a.
- d) Să înlesnească înființarea de muzee regionale cu obiectele ce intră în cadrul preocupărilor Comisiunii, cari nu vor putea funcționa decât cu aprobarea și supravegherea Comisiunii.
- e) Să publice studii cu privire la monumentele istorice și la lucrările sale.

Pentru Transilvania (cu părțile maramureșene, sătmărene și crișene), Comisiunea centrală, în înțelegere cu subsemnatul, în calitate de membru al ei (numit cu înaltul decret regal nrul 3450 din 12 August 1919), a recomandat, potrivit normelor prevăzute la art. 8 din menționata lege, pe următorii domni ca membri ai *Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania*, recomandare acceptată de Ministerul Cultelor și al Artelor și confirmată cu înaltul decret regal nrul 759 din 8 Martie 1921:

Csáki, Michael,

Custos al Muzeului Brukenthal, Sibiiu.

Dăianu, Elie,

Protopop gr.-cat. al Clujului.

Lapedatu, Alex.,

Prof. de ist. veche a Rom. la Univ., Cluj.

Lupaș, Ioan,

Prof. de ist. nouă a Rom. la Univ., Cluj.

Marțian, Iulian,

Maior în retragere, publicist (arheolog).

Roska, Márton,

Directorul Muzeului Soc. „Carpații“, Cluj.

Teodorescu, D. M.,

Prof. agr. de arheologie la Univ., Cluj.

*

Membrii noiei Comisiuni și-au început activitatea la 1 Aprilie 1921, alegând președinte pe d. Alex. Lapedatu și stabilind un program provizoriu de lucrări, în care chestiunea întocmirii inventariului general al monu-

mentelor și obiectelor istorice și artistice din Transilvania și părțile mărginașe ocupa, firește, locul de căpetenie.

De la 1 Aprilie 1921 până la 1 Septembrie 1922, Comisiunea a ținut *douăsprezece* ședințe și anume:

1. La 1 Aprilie 1921 (Lapedatu, Lupaș, Marțian, Teodorescu).
2. La 7 Maiu 1921 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Marțian).
3. La 6 Septembrie 1921 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Marțian).
4. La 1 Octombrie 1921 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Roska).
5. La 3 Noembrie 1921 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Roska, Teodorescu).
6. La 21 Decembrie 1921 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Roska, Teodorescu).
7. La 18 Ianuarie 1922 (Lapedatu, Lupaș, Marțian, Roska).
8. La 10 Martie 1922 (Lapedatu, Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
9. La 5 (Măiul) 1922 (Dăianu, Lupaș, Roska, Iulij).
10. La 15 Iunie 1922 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Roska).
11. La 26 Iunie 1922 (Lapedatu, Lupaș, Marțian, Roska).
12. La 18 August 1922 (Lapedatu, Dăianu, Lupaș, Marțian).

Chestiunile tratate și, în cea mai mare parte, rezolvate în aceste ședințe pot fi repartizate după cum urmează:

I. Inventarierea monumentelor și a obiectelor istorice și artistice.

1. S'a decis ca până la întocmirea inventariului general al monumentelor istorice și artistice din Transilvania și ținuturile mărginașe, lucrare încredințată d-lui Iulian Marțian, Comisiunea să utilizeze: pentru stațiunile

2. S'a intervenit pentru oprirea lucrărilor de distrugere semnalate la Sarmisegetusa (Grădiște), Porolissum (Sălaș) și Cașolț (Sibiiu), nu numai prin autoritățile administrative, ci și prin mijlocirea parchetului, care a luat, cum a fost cazul la Grădiște, măsuri severe pentru urmărirea infractorilor și aflarea obiectelor descoperite.

S'au oprit, după intervenția d-lui M. Csáki, lucrările începute pentru dărâmarea atenanțelor Castelului lui Martinuzzi din Vințul-de-Jos (proprietate a Episcopiei rom.-cat.), unde a fost închis și a murit Aaron-Vodă, Domnul Moldovei, contimporanul lui Mihai Viteazul. Tot așa dărâmarea, plănuită și aprobată de autoritățile respective eclesiastice, a bisericii reformate (calvine) din Viștea (Cojocna), pe baza referatului făcut, după cercetarea la fața locului a monumentului, de d-l dr. E. Dăianu, aprobându-se numai mărirea bisericii în sens longitudinal, așa după cum era și planul Comisiunii maghiare, plan, prin care nu se modifică întru nimic caracterul arhitectonic al vechei clădiri.

S'a intervenit, tot după cererea d-lui M. Csáki, pe lângă Curatorul bisericii evanghelice din Nemșa (lângă Mediaș), pentru păstrarea vechilor picturi din această biserică, datând din vremea când ea era catolică, picturi a căror însemnătate istorică și artistică nu putea fi apreciată de săteni, cari cereau înlocuirea lor.

3. S'a însărcinat d-l A. Nanu, profesor de istorie la Liceul din Turda, să strângă, cu concursul Prefecturii județului, pietrele antice ce se mai găsesc împrăștiate pe teritoriul orașului și să le depună, spre păstrare, la Palatul cultural, în vederea întocmirii unui muzeu local.

S'au transportat pietrele cu înscricțiuni și sculpturi semnalate de d-l Arhitect-șef al monumentelor istorice, N. Ghika-Budești, dela Palatul lui Brâncoveanu din Sâmbăta-de-Sus și dela schitul din apropiere, zis din Pădure, la Prefectura din Făgăraș, de unde se vor aduce la Cluj, spre a fi depuse, deocamdată, în Lapidariul Universității.

S'au luat măsuri pentru adăpostirea unor pietre cu înscricțiuni de la cimitirul bisericii zise din Groapă, din Sibiu, semnalate Comisiunii de d-l I. Lupaș, cum și pentru păstrarea altora, antice, încastrate în zidăria unei șuri (proprietatea Barcsay) din com. Gilău (lângă Cluj), descoperite acolo de d-l Dr. E. Dăianu.

4. S'a vizitat, din însărcinarea Ministerului Artelor, colecția de antichități Téglás din Turda (A. Lapedatu, I. Lupaș, D. M. Teodorăscu), propusă spre cumpărare Statului, colecție în care se găsesc, între altele, o cupă de argint pretinsă a lui Mihai Viteazul și un desen dela începutul sec. trecut, reprezentând capolna (capiștea) existentă, odinioară, pe locul unde se zice c'ar fi fost ucis Mihai-Vodă. Nu s'a putut da însă avizul cerut, deoarece colecția e foarte amestecată și închisă, mare parte, în lăzi, iar inventariul întocmit de proprietarii de azi ai colecției s'a dovedit a nu fi îndestulitor pentru aprecierea, chiar și numai aproximativă, a valorii obiectelor. Propunerea ce am făcut, de a se numai o comisiune de experți, care să examineze colecția la fața locului, spre a statori prețul ei, nu a primit încă răspuns dela Minister.

5. S'au cercetat cererile venite din mai multe părți pentru îndepărtarea unora din monumentele ridicate sub

regimul ungar și pentru schimbarea înscricțiilor altora, ca constituind o jignire, provocare une ori, a sentimentelor și demnității noastre naționale și s'a decis, în principiu, că acele monumente, cari în adevăr cad în categoria aceasta, să fie ridicate și depuse spre păstrare în un Muzeu special (al monumentelor indezirabile). Până atunci însă ele să fie lăsate locului și păstrate, prin autorități, așa cum se găsesc.

Ce privește, în speță, monumentul dela Mirislău, constatându-se că înscricția nu are nimic ofensător în sine, s'a opinat a se conserva întocmai, iar ce privește monumentul lui Paul Chinezul de pe Câmpul Pâinii (Șibot), s'a decis a se înlocui numai înscricția de pe tabla comemorativă cu o altă, în conformitate cu adevărul istoric tăgăduit și denaturat în înscricția existentă.

6. Pentru menținerea bisericuțelor de lemn — atât de prețioase pentru cunoașterea meșteșugului de clădire și împodobire în vechia noastră arhitectură și artă bisericască populară — față de curentul devenit aproape general de a le dărâma și înlocui cu biserici nouă, de zid, Comisiunea s'a văzut silită să adreseze Episcopiiilor române cererea de a nu se mai autoriza nici a dărâmare de astfel de biserici, fără avizul său prealabil. Metropolia de Alba-Iulia și Făgăraș, ținând samă de această cerere, a și dat un circular în consecință către episcopii, pe urma căruia s'au primit câte-va asemenea cereri. Astfel s'a cerut autorizație pentru dărâmarea bisericii din Juculde-Jos (Cojocna), din Vulcani-Coroșteni (Hunedoara), din Bogdana (Sălaj), iar prin Episcopia ortodoxă dela Oradea a bisericii din Seghiște (Bihor).

Cercetarea făcută la Jucul-de-Jos (A. Lapedatu și I. Lupaș) a arătat că biserica aceasta, în care a fost botezat G. Baritiu, dacă nu prezintă interes mai deosebit ca arhitectură și valoare artistică, are, în schimb, suficient interes istoric, spre a fi păstrată. A fost adusă în Juc la 1791 din Bârgău, unde ființa cel puțin de pe vremea lui Ioan Inochentie Clain, cum arată înscrisurile de pe dosul catapitezei și de pe rama ușilor împărătești. S'a opinat deci ca biserica să nu se dărâme, ci, luându-se înțelegere cu descendenții familiei Baritiu, cari construiesc noua biserică, să se facă celei vechi lucrările necesare (repararea acoperământului) pentru conservarea ei în viitor așa cum se află.

S'a aprobat în schimb dărâmarea bisericii din Vulcani-Coroiești, care, atât după fotografia cât și după relațiile date, nu prezintă nici un interes și, pe lângă aceasta, se află într'o stare de degradare așa de înaintată, că o reparare a ei nu s'ar mai putea face fără cheltueli însemnate.

Ce privește bisericile din Bogdana (Sălaj) și Seghiște (Bihor) cercetările sunt încă în curs.

7. Castelul dela Buia (localitate în jud. Sibiiu, fostă cândva proprietate a lui Mihai Viteazul) fiind trecut, prin cumpărare, în sava Statului, a fost pus sub îngrijirea Comisiunii noastre (adresa Min. de Interne, nrul 15790 din 27 Dec. 1921). El a fost cercetat și examinat (A. Lapedatu și I. Lupaș), din însărcinarea Ministerului, înainte de cumpărare. Situația și starea lui sunt de așa natură că nu e de gândit la o restaurare și întreținere numai ca monument istoric. De aceea Comisiunea a

fost de părere să fie oferit Societății Orfanilor de războiu ori altei instituțiuni filantropice sau culturale, spre a fi întrebuințat ca local pentru vre-un orfelinat, azil sau școală, reparațiile necesare având a se face, în acest caz, de acord cu Comisiunea. În scopul arătat s'a întrat în înțelegere deocamdată cu Societatea pentru ocrotirea orfanilor de războiu din Sibiiu. Rezultatul eventual va fi adus, la timp, la cunoștința celor de drept.

III. Lucrări de întreținere și restaurare.

Fondul pus la dispozițiunea Comisiunii noastre pentru astfel de lucrări prin bugetul anului 1921/22 — de Lei 500.000 — a fost distribuit după cum urmează:

1. Lei 155.000 — pentru restaurarea bisericii lui Brâncoveanu din Făgăraș.
2. Lei 50.000 — pentru repararea și, pe unele locuri, așezarea din nou a acoperemântului Castelului Corvinilor din Hunedoara.
3. Lei 50.000 — pentru refacerea acoperemântului bisericii gr.-cat. din Hunedoara.
4. Lei 50.000 — pentru spălarea și curățirea picturilor (frescurilor) dela biserica ort. din Săliște (Sibiiu).
5. Lei 40.000 — pentru lucrări de întreținere necesare la biserica cea veche din Cernatu (Brașov).
6. Lei 40.000 — pentru lucrări de întreținere la biserica gr.-cat. din Cluj.

7. Lei 30.000 — pentru lucrări de renovare la biserica ort. din Turda.
8. Lei 20.000 — pentru lucrări de întreținere la biserica ort. din Cluj.
9. Lei 20.000 — pentru restaurarea casei din Rășinari, fostă pe vremuri locuință episcopală.
10. Lei 15.000 — pentru lucrări de întreținere la biserica reformată (calvină) din Cușeu (Sălaj).
11. Lei 15.000 — pentru lucrări de întreținere la biserica ort. din Someșfalău (Cojocna).
12. Lei 15.000 — pentru lucrări de întreținere la biserica ort. din Apahida (Cojocna).

Lucrările de sub nrul 1, dela biserica lui Brâncoveanu din Făgăraș s'au executat de Serviciul de arhitectură al Comisiunii centrale, sub direcția d-lui Arhitect-șef al monumentelor, N. Ghica-Budești. Ele constau din consolidarea (prin legători de fer) și repararea zidărilor și din restaurarea tâmplei, care, cariată, a fost curățită, împregnată și aplicată pe lemn nou. Cu spălarea și curățirea picturilor, lucrarea de restaurare a bisericii va fi terminată (cel dintâiu monument istoric de dincoace de munți restaurat sub regimul românesc). În acest scop am cerut d-lui prof. pictor Domșa din Blaj, cunoscător al tehnicei de restaurare a picturilor vechi, un deviz de cheltueli, care nu ni-a fost înaintat însă în forma definitivă. Pentru ca lucrarea să i se poată eventual încredința, Comisiunea a opinat ca pictorul să facă mai întâiu o probă, spre a se aprecia tehnica sa de lucru.

Lucrările de sub nrul 2, de la castelul Corvinilor din Hunedoara, se fac sub conducerea d-lui Arhitect Rudolf Wagner (care a executat lucrările de restaurare a castelului făcute sub direcția Arhitectului St. Möller), după un deviz anume întocmit și aprobat de Serviciul edil al județului. Ele constau din repararea acoperemântului acolo unde s'a deteriorat și din așezarea lui definitivă în locurile unde fusese făcut numai provizoriu (cu carton gudronat). Prin aceste lucrări castelul va fi pus la adăpostul deteriorării prin infiltrarea apelor de ploaie în interiorul său (în mare parte restaurat) și va putea aștepta astfel hotărârile viitoare cu privire la continuarea restaurării.

Supravegherea castelului o are d-l Consilier dr. Al. Bogdan, judecător din localitate, numit castelan sub Consiliul Dirigent, iar îngrijirea o poartă un servitor al Judecătoriei, care locuiește în camerele destinate gardianului. Comisiunea, confirmând pe d-l Bogdan în însărcinarea ce are, l-a autorizat ca din venitul grădinilor aparținătoare Castelului să execute lucrările necesare de gospodărie pentru o mai bună întreținere a curții interne și să facă plantațiuni în exterior, în deosebi la intrare.

Lucrările de sub nrul 3, dela biserica gr.-cat. din Hunedoara, se fac tot sub conducerea d-lui Arhitect R. Wagner. Ele constau din refacerea integrală a acoperișului cu plăci mici de eternit, în forma de țigle, de culoare cenușie, după un deviz controlat și aprobat de Serviciul edil al județului. Cu această lucrare, prin care forma fostului acoperemânt s'a respectat întocmai, biserica gr. cat. din Hunedoara — una din cele mai vechi — (cel mai târziu din sec. XV) mai prețioase (picturile, lucrate

de meșteri din Țara-Românească, și icoanele de la tâmplă sunt din 1654) și mai bine întreținute din Transilvania, va fi asigurată pentru multă vreme.

Lucrările de sub nrul 4, pentru spălarea și curățirea vechilor frescuri dela biserica din Săliște, se fac de pictorul desemnat în acest scop, la cererea noastră, de Comisiunea centrală. Nefiind vorba de o restaurare propriu zisă, e de nădăjduit că lucrarea se va face spre mulțumirea tuturor.

Lucrările de sub nrul 5, dela biserica cea veche din Cernatu, s'au executat în regie de epitropie, după indicațiile date chiar de subsemnatul și constau din repararea acoperișului și a ferestrelor, din văruierea interiorului (biserica nu e zugrăvită de cât în tindă și pe din afară, părți ce n'au fost atinse) și din repararea zidului înconjurător. Biserica, clădită și zugrăvită de meșteri din Țara-Românească merită o atențiune deosebită, fiind unul din cele mai caracteristice exemplare de astfel de biserici în Transilvania de miazăzi.

Lucrările de sub nrul 6, 7 și 8, dela bisericile: gr. cat. din Cluj, ort. din Turda și ort. din Cluj, s'au executat în regie de către Epitropiile respective, după de-vize întocmite de meșteri locali. De notat că biserica din Turda nu e veche și nu prezintă nici un interes. Dacă totuși a fost împărțită de un ajutor atât de însemnat din fondul de restaurări al monumentelor istorice, e pentru că, aflându-se într'o localitate istorică foarte cercetată, e adesea întrebuințată pentru servicii religioase cu caracter comemorativ și național.

Lucrările de sub nrul 9, pentru restaurarea casei din

Rășinari, fostă pe vremuri locuință de episcopi români, s'au dat în seama veneratului Consistor metropolitan din Sibiiu, care intenționează formarea în această casă, după restaurarea ei, a unui mic muzeu.

Lucrările de sub nr.ii 10, 11 și 12 se execută, tot în regie, după indicațiile date: pentru bisericile din Cușeu (reformată) și Someșfalău (ort.) de d-l Roska M., membru al Comisiunii, iar pentru biserica din Apahida (ort.) de d-l I. Lupaș. Sunt lucrări mai puțin însemnate, numai de întreținere și de spălare a picturilor.

*

Afară de aceste lucrări, executate ori în curs de execuție, Comisiunea a mai avut a se ocupa și de altele, solicitate direct de epitropiile respective ori semnalate de membri ei, ca d. p. biserica din Topârcea (Sibiiu), din Vad (Solnoc-Dobâca), din Feleac (Cojocna), din Demsuș (Hunedoara), din Rodna-Veche (Bistrița-Năsăud). Din cauza lipsei de personal tehnic competent și de timp prisoselnic a membrilor Comisiunii, nu s'au putut vedea și cerceta din aceste biserici, până acum, de cât aceea din Feleac, care a fost examinată cu deamăruntul de subsemnatul, pe baza raportului căruia s'a opinat ca, întru cât poporenii intenționează a-și clădi biserică nouă, cea veche, datând cel mai târziu din sec. XV, să fie luată atunci în sama Statului și conservată ca monument istoric, făcându-i-se lucrările necesare de întreținere. Celelalte biserici mai sus numite — ca și moscheia din Boroșineu (Arad) — rămân să fie cercetate și examinate de aci înainte.

Ce privește lucrările de restaurare dela catedrala rom.-cat. din Alba-Iulia, pentru a căror continuare s'au cerut fondurile trebuitoare, Comisiunea a însărcinat pe d-l arhitect restaurator al catedralei, Al. Fridli, să arate stadiul în care se află aceste lucrări, sumele necesare pentru terminarea lor și indicarea surselor de unde s'au luat, în trecut, sub regimul maghiar, fondurile de restaurare, spre a putea aviza. Constatând, din relațiile date, că e vorba de lucrări de aproape 3 milioane Lei, sumă de care Comisiunea nu dispune și probabil nici nu va dispune curând, ne-am văzut nevoiți să recomandăm solicitarea mijloacelor pentru continuarea acestor lucrări de restaurare direct Guvernului, rămânând ca în caz de aprobare ele să se facă după planurile întocmite la timpul său și executate sub conducerea d-lui Fridli.

Cu chestiunea, în fine, a capelei (ruinate) din curtea palatului metropolitan din Blaj, a cărei restaurare sau reconstruire asemenea ni s'a cerut, lucrurile stau astfel: D-l Arh. Fridli din Alba-Iulia, al cărui aviz l-am cerut în această privință, ne arată că starea de degradare a capelei e de așa natură că nu mai poate fi vorba de o restaurare, ci numai de o reconstruire a ei. Pe de altă parte, Metropolia arată că fosta Comisiune ungară a întocmit, prin un arhitect specialist, planul de restaurare al capelei și ne cere să intervenim pentru obținerea lui dela Budapesta, în vederea executării. Cum foarte probabil acest plan nu-l vom putea obține și, de-l vom obține, nu știm de-l vom putea executa, a rămas ca chestiunea să mai fie studiată. Opinia Comisiunii este să rugăm Comisiunea centrală să însărcineze și pe d-l Arhitect-șef al monu-

mentelor să cerceteze lucrurile la fața locului și să hotărască între restaurare și reconstruire. În cazul din urma s'ar putea face o clădire cu caracter arhitectural și artistic indigen, românesc. Chestiunea se va decide așa dar în cursul anului viitor, Comisiunea ținând să se ridice pe mormintele foștilor episcopi ai Blajului, în locul ruinatei capele, un monument care să-i facă onoare.

IV. Săpături și cercetări arheologice.

Din fondul pus la dispozițiunea Comisiunii prin exercițiul bugetar încheiat, pentru săpături, cercetări, excursii etc. s'au acordat:

Lei 20.000.— pentru săpăturile de la cimitirul din Vărarea (Bistrița-Năsăud).

Lei 5.000.— pentru adunarea de material, documentar și istoric — fotografii, planuri, desemnuri, descrieri etc. — privitor la bisericile de lemn din Bihor.

E pentru întâia dată, după cât îmi este cunoscut, că s'au făcut săpături sistematice pentru cercetarea unui vechiu cimitir de sat românesc dispărut (din sec. XVII). Săpăturile s'au întreprins din inițiativa dlui Iulian Marțian și s'au executat sub direcția d-lui M. Roska. Ele au dat până acum la iveală rezultate destul de însemnate, cari se vor consemna într'un memoriu destinat a fi publicat, cu reproducerea tuturor resturilor istorice și arheologice descoperite, chiar în cursul anului acestuia.

Cercetarea bisericilor din Bihor, în vederea adunării materialului necesar, istoric și documentar, pentru cunoașterea cât mai serioasă a lor e începutul unei lucrări mai mari, pe care Comisiunea noastră a decis-o: studierea sistematică și temeinică a bisericilor de lemn din întreaga Transilvanie, biserici a căror existență e pretutindene amenințată, întru cât tendința generală este, cum am spus, de a le înlocui cu biserici nouă, de zid. Nu e comună aproape în care credincioșii să nu fi luat astfel de inițiative, așa că în 20—30 de ani, cel mai târziu, ori ce am face, bătrânele noastre bisericuțe de lemn, pline de farmec și poezie, vor dispărea în cea mai mare parte.

Față de asemenea perspective, Comisiunea a găsit, că e de datoria ei să înceapă, fără amânare, adunarea materialului pe temeiul căruia să se publice cândva o monografie a vechei noastre arhitecturi și arte bisericesti populare. În acest scop d-nii I. Marțian și M. Roska au fost rugați să cerceteze ce s'a făcut și unde s'ar mai putea găsi materialul fotografic adunat încă de pe vremea regimului maghiar de la aceste biserici, material de existența căruia dânșii au cunoștiință sigură. Iar tânărul Prof. Gh. Cosma din Beiuș a fost însărcinat să cerceteze bisericile din Bihor, luând fotografii, făcând desemnări, înregistrând tradiții și notând tot ce va crede de interes și trebuitor de reținut cu privire la fiecare din ele în parte. Investigațiuni similare se vor întreprinde în Maramureș, pe Câmpie, în Hunedoara și în alte regiuni.

Materialul astfel adunat va fi pus apoi la dispozițiunea d-lui Horia Teodoru, tânărul și distinsul diplomat al

Școalei de arhitectură dela Paris, care a primit propunerea Comisiunii noastre de a veni în vara viitoare în Transilvania, să studieze însuși bisericile de lemn din punct de vedere constructiv și artistic, stabilind tipurile ființând și determinând, pentru fiecare tip, exemplarele cele mai caracteristice și mai alese, cari vor trebui păstrate, fie pe loc, sub îngrijirea Comisiunii, fie transportându-le și așezându-le în muzee. Rezultatele acestor studii vor fi sintetizate, la urmă, în monografia de care vorbiam mai sus.

V. Studii și lucrări.

Comisiunea a publicat studiul arheologic al d-lui Iul. Marțian: *Urme din războaiele Romanilor cu Dacii*, în 800 de ex., din cari o parte s'au distribuit, gratuit, la bibliotecile școalelor secundare și superioare din țară. Ea are în manuscris, gata de tipar: raportul d-lui prof. D. M. Teodorescu despre *Cercetările arheologice din munții Hunedoarei în campania anului 1921-22* și acel al d-lui M. Roska despre *Săpăturile din peștera dela Cioclovina*. Asemenea lucrarea d-lui M. Csáki despre *Activitatea Sașilor din Transilvania în domeniul artelor plastice* și, în pregătire, memoriul d-lui M. Roska despre *Săpăturile dela cimitirul din Vărare*.

Ca completare fie-mi permis să amintesc la acest loc că, în scopul deșteptării interesului public de aci pentru monumentele istorice din țara cea veche, sub-

semnatul a ținut două conferințe în cursul anului (cu proiecțiuni) și anume: întâia, la Turda, în sala festivă a Liceului, la 31 Ianuarie 1921, despre *Descoperirile arheologice dela Crutea-de-Argeș*, a doua, la Cluj, în localul Universității, la 10 Martie 1922 (în cadrul conferențelor „Asociațiunii“) despre: *Vechile cetăți românești*.

VI. Biroul și personalul.

Comisiunea nu are încă un local propriu al său. Ședințele se țin la ~~Institutul de Istorie Națională~~ (Universitate), iar arhiva se păstrează la *Muzeul de Arheologie* (Str. General Gherescu 2), unde e și adresa oficială.

Secretar a fost angajat, ca diurnist, cu începutul lunii Octombrie 1921, *d-l Constantin Daicoviciu*, absolvent al Facultății de Filosofie și Litere din Cluj.

Ce privește postul de Arhitect, de ale cărui servicii speciale simțim tot mai mare nevoie, abia în timpul din urmă Comisiunea a putut afla în *d-l Rudolf Wagner* persoana îndecată a fi recomandat să ocupe acest post. În adevăr, ca unul ce a condus lucrările de restaurare dela Castelul Corvinilor din Hunedoara, făcute sub direcția Arhitectului St. Möller din Budapesta, *d-l R. Wagner* s'a specializat în asemenea lucrări, și cum dsa voește a-și dedica activitatea viitoare conservării și restaurării monumentelor istorice și e aplicat a intra în serviciul nostru, Comisiunea a găsit cu cale să-l recomande Mi-

nisterului, spre a fi numit, provizoriu, în postul de arhitect al ei, cu leafa prevăzută în buget. De altfel dsa a și fost însărcinat, cum s'a putut vedea mai sus, în acest raport, cu executarea lucrărilor de conservare hotărîte și aprobate la castelul Corvinilor și la biserica gr.-cat. din Hunedoara.

* * *

Aceste sunt lucrările din primul an de activitate al Comisiunii Monumentelor Istorice din Transilvania și ținuturile mărginașe. S'a dat expunerii lor o întindere mai desvoltată, ca să se vadă cum și ce fel a înțeles Comisiunea aceasta să-și îndeplinească, de la început, mandatul ce i s'a încredințat, să pună bază unei nouă instituțiuni a Statului român la Cluj, menită să aibă un rol însemnat în viața culturală viitoare a acestei țeri, cu monumente și resturi istorice atât de numeroase, variate și prețioase, din toate epocile trecutului său multi-milenar.

Încrederea și bunăvoința ce ni s'au arătat de Comisiunea centrală, sprijinul și încurajarea ce ni s'au acordat de Ministerul Cultelor și al Artelor au fost cele mai prețioase îndemnuri în lucrările noastre. Evident că în situația în care ne-am găsit și cu mijloacele ce le-am avut, n'am putut face tot ce ar fi trebuit. Avem însă mulțumirea de a fi făcut, în schimb, tot ce am putut. Și sperăm că în viitor vom putea lucra tot mai mult și mai bine la îndeplinirea scopului pentru care a fost instituită Comisiunea. Membrii corespondenți, pe care ne-am gândit să-i numim în toate părțile, interesându-i

și angajându-i la lucrările noastre, ne vor fi, de bună seamă, de însemnat ajutor întru aceasta. Tot așa publicul înțelegător, cu concursul căruia nădăjduim să alcătuim câteva societăți pentru îngrijirea monumentelor și localităților istorice mai importante și mai expuse, cum și a resturilor de cetăți și castru romane.

Cluj, 1 Septemvrie 1922.

4320-5°

BCU Cluj / Central University Library Cluj